

d

daad [handeling] ◀ **oudnl.** *dat* 901-1000, **middelnl.** *daet* ◀ **oudsaksisch** *dād*, **oudhd.** *tāt*, **oudeng.** *dæd*, **oudnoors** *dād*, **gotisch** *gādēps*; ablatend bij *doen*. De uitdrukking *op heter daad* is een vertaling van **lat.** *in flagrante delicto*.

daags [dagelijks] ◀ 1597 ◀ samengetrokken uit *dages* 901-1000 ◀ 2e nv. van *dag*¹.

daai [dobbelsteen] ◀ 1858 ◀ **eng.** *die* ◀ **oudfr.** *dé* ◀ **laat-lat.** **datum* of **dadum* [idem] → *die-cast*.

daak → *deek*.

daal [buis van een pomp] ◀ 1671 ◀ vgl. **oudnoors** *dæla* [goot], oorspr. hetzelfde woord als *dal*, maar van een andere ablautbasis.

daalder [zilveren munt] ◀ *daelre* 1542 ◀ **nd.** *däler*, naar de sedert 1520 in *St. Joachimstal* geslagen en bij afkorting **nd.** *däler*, **hd.** *Taler* genoemde munt; toen de munten niet langer geslagen werden in St. Joachimstal, werd *Taler* de soortnaam. Evenals *daalder* is *dollar* afgeleid van *Taler*.

daar [ginds] ◀ **oudnl.** *thar* 901-1000, **middelnl.** *daer* ◀ **oudsaksisch** *thār*, **oudhd.** *dār*, **oudfries** *ther*, **oudeng.** *ðær*, **oudnoors**, **gotisch** *þar*, **oudindisch** *tarhi* [toen], een met *r* gevormde afleiding van dezelfde voornaamwoordelijke stam als van *de*, *zezelf*.

daarenboven [bovendien] ◀ *daerenboven*, *daerboven* 1293 ◀ van **middelnl.** *daer* [daar] + *enboven* [van boven], waarin *en* een toonloze vorm van *aan* is.

daarentegen [maar] ◀ *daerentegen* 1484 ◀ van **middelnl.** *daer* [daar] + *entegen* [tegen, tegenin], waarin *en* een toonloze vorm van *aan* is.

daas¹ [steekvlieg] ◀ *daes* 1485 ◀ mogelijk hetzelfde woord als *daas*², dus 'als een gek rondzazend insect'.

daas² [onwizig] ◀ *daes* 1350 ◀ hollandse vorm, vgl. *be-deesd*, *dazen*.

dabben [met de voorpoten stampen (van paarden)] ◀ 1569 ◀ vgl. **eng.** *to dab* [aantikken, een duwtje geven, betten], vermoedelijk uit het nl.; naast *dabben* staat *deppen*, *dappen* [betten]; vermoedelijk klanknabootsende vorming.

da capo [van het begin af] ◀ 1772 ◀ **it.** *da capo*, van *da* [van ... af] + *capo* [hoofd, begin] ◀ **lat.** *caput* [kop, oorsprong].

dactylitheek [verzameling van gesneden stenen] ◀ 1847 ◀ gevormd van **gr.** *daktulios* [ring], van *daktulos* [vinger] (vgl. *dadel*) + *-theek*.

dactylograaf [typist] ◀ 1926-1950 ◀ gevormd van **gr.** *daktulos* [vinger] (vgl. *dadel*) + *-graaf*.

dactyloscopie [onderzoeken van vingerafdrukken]

◀ 1901-1925 ◀ gevormd van **gr.** *daktulos* [vinger] (vgl. *dadel*) + *-scopie*.

dactylus [versvoet met één beklemtoonde en twee onbeklemtoonde lettergrepen] ◀ 1784 ◀ **lat.** *dactylus* < **gr.** *daktulos* [vinger] (vgl. *dadel*); zo genoemd vanwege de overeenkomst met de drie vingerkootjes.

dad [pa] ◀ 1926-1950 ◀ **eng.** *dad*, een stamelwoordje van jonge kinderen. Enkele van de parallellen zijn **iers** *daid*, **russ.** *tata*, **lat.**, **gr.** *tata*, **oudindisch** *tata*.

dadaïsme [kunstrichting] ◀ 1901-1925 ◀ **fr.** *dadaïsme* (1916), van *dada* [stokpaardje]; de naam werd gegeven door de Roemeense dichter Tristan Tzara, die hiertoe willekeurig in een woordenboek prikte. Volgens anderen van **fr.** *dada* + *-isme*; 'da-da' betekent in de taal van kleine kinderen 'paardje'.

dadap [boom van peulgewassenfamilie] ◀ 1886 ◀ **maleis** *dadap*.

dadel [vrucht van dadelpalm] ◀ *dadele* 1401-1500, *dade* 1287 ◀ **oudfr.** *datel* < **provençaals** *datil* < **me. lat.** *dactylus*, *datilus*, *datilis* < **gr.** *daktulos* [vinger, dadel], in de laatste betekenis overgenomen < **ar.** *daqal* [(collectief) een bepaalde soort dadels], vgl. **hebr.** *deqel*; in het gr. vielen de beide woorden samen door volksetymologie. Voor de betekenisoverdracht vgl. *palm*; de herkomst van *daktulos* [vinger] is niet bekend.

dadelijk [aanstonds] ◀ 1564 ◀ afgeleid van *daad*; in de 16e eeuw is de betekenis nog 'metterdaad'.

dader [bedrijver] ◀ 1644 ◀ middelnl. slechts in samenstellingen: *misdaad* bij *misdaet*, *weldader* bij *weldaet*; een zelfstandig *dader* is wrsch. ontstaan doordat men in *misdaet*, *weldaet* het tweede lid aanvoelde als nomen agentis van *doen*.

dading [transactie] ◀ *dagedinc*, *dadinc* [gerechtstermijn, gerechtszitting, minnelijke schikking] 1288 ◀ **oudsaksisch** *dagething*, **oudhd.** *tagading*, **oudfries** *deithing* [gerechtstermijn]; van *dag* + (*ge-*)*ding*; het verouderde woord is opnieuw ingevoerd in het Burgerlijk Wetboek van 1838. Hiervan afgeleid *verdedigen*.

Daedalus [bouwer van het labyrint op Kreta] ◀ *dedalus* 1285 ◀ **lat.** *Daedalus* < **gr.** *Daidalos*, bn. *daidalos* [vernuftig gemaakt], van *daidallein* [vernunftig werken].

daërah [gebiedsdeel] ◀ na 1950 ◀ **maleis** *daerah* < **ar.** *dā'ira* [cirkel, gebied, administratief district], van het ww. *dāra* [hij draaide].

dafnia [watervlo] ◀ 1901-1925 ◀ **modern lat.** *dafnia*, genoemd naar de gr. waternimf *Daphnē*, dochter van de stroomgod Peneus.

dag¹ [etmaal, tijd dat het licht is] ◀ **oudnl.** *dag* 901-1000, **middelnl.** *dach* ◀ **oudsaksisch** *dag*, **oudhd.** *tag*, **oudfries** *d(e)i*, **oudeng.** *deq*, **oudnoors** *dagr*, **gotisch** *dags*; van een stam met de betekenis 'branden', vgl. **lat.** *fovère* [koesteren], **gr.** *tephra* [as], **oudindisch** *dahati* [hij verbrandt].

dag², dagge [ponjaard, voegijzer] ◀ *dagge* [korte degen] 1351-1400; als 'voegijzer' 1863; evenals **eng. dagger** < **fr. dague** < **oudprovençaals dague** of **it. daga**, uit het keltisch → *degen*².

dagboek [aantekening van dagelijkse gebeurtenissen] ◀ 1621; vertaling van **lat. diarium** [dagboek] (vgl. *diarium*), van *dies* [dag] (vgl. *diario*), dat een vertaling is van **gr. ephēmeris** [dagboek], van *hēmera* [dag].

dagelijks [iedere dag] ◀ **oudnl. daga-uulikes** 901-1000, **middelnl. daghelijx**, **middelhd. tageliches**, afgeleid van *dagelijk*, **middelnd. dagelike**, van *dag*¹.

dagen [oproepen] ◀ 1201-1250; van *dag* in de betekenis 'dag van de zitting'.

dageraad [aanbreken van de dag] ◀ *dag(e)raet* 1201-1250; **middelnd. dagerāt**, **oudeng. dægred**; van *dag*¹ + een achtervoegsel waarvan de etymologie onbekend is.

dagge → *dag*².

dagobertstoel [bep. model stoel] ◀ ca. 1875; genoemd naar de zogenaamde troon van *Dagobert*, een Karolingische bronzen zetel uit de 7e eeuw, thans in het Louvre.

dagschaar → *dakschaar*.

dagtekenen [dateren] ◀ 1735; afgeleid van (bij hoofd) *dagtekening*, dat vermoedelijk een puristische vorming is ter vermindering van *datum*.

daguerreotype [primitieve fotografie] ◀ 1847; < **fr. daguerréotype**, genoemd naar de uitvinder van het procédé, de Franse schilder *Louis-Jacques-Mandé Daguerre* (1787-1851).

dagvaarden [oproepen voor het gerecht] ◀ 1522; van **middelnl. dachvaert** [dagreis, tocht, de voor een gerechtelijke of plechtige handeling bepaalde dag].

dahlia [sierplant] ◀ 1846; < **modern lat. dahlia**, genoemd naar de Zweedse botanicus *Anders Dahl*, een leerling van Linnaeus.

daikon [wortel met radijsmaak] ◀ na 1950; < **jpans daikon** [radijs].

Dail [Ierse kamer van afgevaardigden] ◀ 1926-1950; < **iers Dail** [vergadering, bijeenkomst].

daim [hertsleer] ◀ 1926-1950; < **fr. daim** < **lat. dama, damma** [damhert] (vgl. *damhert*).

daimio [edelman] ◀ 1886; < **jpans daimio**, van **chi-nees dai** [groot] + **myō** [naam].

daiquiri [cocktail] ◀ na 1950; < **eng. daiquiri**, genoemd naar de plaats van die naam, even ten oosten van Santiago de Cuba. De rum van Daiquiri was het eerste ingrediënt van deze cocktail.

daisy [biskwietje met de afbeelding van een madeliefje erin gedrukt] ◀ na 1950; < **eng. daisy** [madeliefje], **middeleng. daies eie**, **oudeng. daeges eage** [oog van de dag], zo genoemd omdat de bloem met het gele hart met zonsopgang ontluikt.

dajem [barg.: eed] ◀ 1906; mogelijk < **jiddisch dajen** < **hebr. dajjan** [rechter].

dak [bedekking van huis] ◀ *dac* [dak, dakstro] 1201-1250; van *dekken*; buiten het germ. **lat. tectum**

[dak, huis]. De uitdrukking *er is dak op huis* [je kunt worden afgeluisterd] zal waarschijnlijk hebben betekend: er zit iem. op het dak.

Dakota [indianenstam] ◀ 1926-1950; de naam die de Sioux zichzelf gaven. De letterlijke betekenis is 'bondgenoten'.

dakschaar in de uitdrukking *iemand om een dakschaar sturen* [iemand voor gek laten lopen] ◀ 1561; van verouderd *dackscheere* [een schaar om het riet van daken te fatsoeneren], van **dak + schar**². Later, vooral in de stad, werd het beschouwd als een dwaas instrument.

dal [vallei] ◀ in de vroegere Oost-Vlaamse plaatsnaam *Dala* (856), **oudnl. dal** 901-1000, **middelnl. dal, dael**, **oudsaksisch dal**, **oudhd. tal**, **oudeng. dæl**, **oudnoors dalr**, **gotisch dal**; buiten het germ. **oudkerkslavisch dolū** [kuil], **welsh dol** [weide, vallei] (vgl. *doel, daal*).

dalai lama [hoofd der boeddhisten in Tibet] ◀ 1824; < **tibetaans dalai lama**, van *lama* [priester] + **mongools dalai** [oceaan], dus lett. 'priester van de wereldzee'.

dalang [recitator bij wajang] ◀ 1901-1925; < **javaans dalang**.

dalem [vorstelijke woning op Java] ◀ 1901-1925; < **javaans dalem**, van *kraton* [hof] + *dalem* [huis in hoogjavaans], tezamen 'paleis'.

dalen [omlaag gaan] ◀ 1825; afgeleid van *dal*.

dalkonschildje [anticonceptiemiddel] ◀ na 1950; uitgevonden en vervaardigd door de *Dalkon Corporation* in de Verenigde Staten.

dalles [armoede] ◀ 1886; < **jiddisch dalles**, van **hebr. dallūth** [arm, pover, armelijk].

dalmatiek, *dalmatica* [liturgisch overkleed] ◀ *dalmatiek* 1201-1250; < **lat. dalmatica** [een lang onderkleed], zo genoemd omdat het oorspr. was vervaardigd van wol uit Dalmatië.

Dalmatisch [van Dalmatië] ◀ 1843; genoemd naar de volksstam die in het **lat. Dalmatae, Delmatae** heette. Etymologie onbekend.

dalton [eenheid van moleculegewichten] ◀ na 1950; genoemd naar *John Dalton* (1766-1844), Engels natuurwetenschapper.

daltonisme [kleurenblindheid] ◀ 1872; genoemd naar de Engelse natuurwetenschapper *John Dalton* (1766-1844), die het verschijnsel beschreef.

daltononderwijs [individuele onderwijsmethode] ◀ 1926-1950; genoemd naar de plaats *Dalton* in Massachusetts, waar Helen Parkhurst het ca. 1920 ontwikkelde.

dalven [schooiën] ◀ 1844; < **jiddisch dalfen** [arm man], verklaard als afleiding van de naam *Dalphôn*, een van de tien zonen van Haman, de enige die geen alef in zijn naam heeft (getalswaarde 1000), Esther 9:7, waarbij **hebr. dal** [arm] zeker ook invloed heeft gehad.

dam [wal over water] ◀ 1165; **middelnd. dam**, **middelhd. tam**, **oudfries dam, dom**, ontleend in het oudnoors als *dammr*; buiten het germ. **gr. taphos** [graf], **lets dobe** [kuil, graf]; het woord bete-